

Mild Moedig Maatwerk

Handreiking Complexe Scheidingen

Inhoudsopgave

- 4.** Wat is er aan de hand?
- 5.** Mild Moedig Maatwerk
- 6.** Hoe lever je maatwerk?
- 6.** Type 1 - Twee ouders maken ruzie
- 7.** Praktijkvoorbeeld Type 1
- 8.** Type 2 - Eén ouder zoekt het conflict
- 9.** Praktijkvoorbeeld Type 2
- 10.** Type 3 - Intieme terreur
- 11.** Praktijkvoorbeeld Type 3
- 12.** Variatie - Dreigend contactverlies
- 13.** Genuanceerd inzetten van systemisch gedachtegoed
- 14.** Lees-en luistermateriaal
- 15.** Nawoord

Wat is er aan de hand?

Er moet wat gebeuren

Complexe scheidingen kennen veel verliezers. De veiligheid van kinderen en ouders is in het geding en het netwerk wordt meegesleurd in de conflicten. Ook professionals lopen leeg op de taaie problematiek en vele klachten. Opschaling naar jeugdbescherming kost handen vol (vaak ineffectief) besteed belastinggeld.

Hoe kan een scheiding zo uit de hand lopen?

Conflicten in relaties leiden tot een gevoel van onveiligheid en **stress**. Hierdoor kunnen partners heftig op elkaar reageren of juist dichtklappen waardoor onderhuidse spanningen toenemen en er opnieuw ruzie ontstaat.

Als de ruzie voorbij is gaan velen graag over tot de orde van de dag. Ze proberen **pijn te vermijden**, maar lossen onderliggende problemen niet op. Ruzie steekt opnieuw de kop op. Bij langdurig verlies van veilige verbondenheid ervaren partners een soort oerpaniek waarin ze kwetsbaar zijn én kwetsen. Het escaleert.

Als dit tot een scheiding leidt maakt het één of beide ex-partners extra kwetsbaar. Ze moeten afscheid nemen van elkaar, een toekomstbeeld, en van duizenden kleine gewoonten en verwachtingen. Ieder **rouwt** op zijn eigen manier en tempo, wat het vaak nog lastiger maakt elkaar te verstaan.

Vanuit de intentie om te steunen kiest het **sociale netwerk** vaak partij. Dit drijft onderlinge spanningen extra op. Als er **kinderen** zijn raken ex-partners helemaal in de stress. Kom niet aan mijn kind! Juist de angst om als ouder tekort te schieten ondermijnt evenwichtig ouderschap. En dan komen er **instanties** in beeld. Nog meer stress.

Wat maakt hulpverlening bij complexe scheidingen complex?

Professionals zijn net mensen. Ook zij hebben een pijnvermijdend brein wat het moeilijk maakt om onderliggende oorzaken van de conflicten aan te kaarten en ex-partners aan te spreken. Hoe veilig voelen zij zich als het risico op klachten groot is? Daarnaast kunnen professionals, zoals alle mensen, de werkelijkheid soms vereenvoudigen en hun rol overschatten. Angst dat er iets met de kinderen gebeurt zet hen onder druk waardoor jeugdbescherming erbij wordt betrokken. Hulp richt zich dan op kinderen, terwijl het probleem bij de ouders ligt.

Mild Moedig Maatwerk

Als een scheiding complex is vanwege de oerpaniek in het gezinssysteem of bij (één van) de partners, versterkt door de angst over het welzijn van kinderen en de stress die hulpverlening oproept, dan ligt dáár het aangrijpingspunt voor verbetering. Radicaal kiezen om te investeren in rust en veiligheid voor alle gezinsleden. Voor alle leden van een gebroken gezinssysteem in stress, waarin destructieve patronen diep zijn ingesleten, die op hun kwetsbaarst zijn en op hun 'stomst', en op hun hoede voor elkaar en de buitenwereld. Geen sinecure.

De uitdaging voor betrokken professionals is om stress in het gezinssysteem te verlagen in plaats van te verhogen. Maar hoe doe je dat? Door zelf rust te bewaren. Door niet snel te oordelen. Door rouw en aangedaan leed te erkennen. Door onder soms onmogelijk gedrag de kwetsbaarheid wél te zien. Door elk gezinslid met **mildheid** te benaderen.

Tegelijkertijd is het nodig om conflicten constructief te benaderen, pijn niet te vermijden, destructief gedrag wél te begrenzen en (ex)partners te helpen verantwoordelijkheid te nemen voor hun handelen. Kortom, om 'hét' aan te gaan. Om duidelijk te zijn en waar nodig regie te nemen wanneer betrokkenen zelf daartoe tijdelijk niet bij machte zijn. Ook dat draagt bij aan veiligheid. Er is dus **moed** voor nodig.

Naast mildheid en moed is er **maatwerk** nodig. Interventies die recht doen aan de uniciteit van elke scheiding en in de gegeven situatie daadwerkelijk stress verminderen, veiligheid vergroten en tot rust leiden. Of die nu bestaan uit traumabehandeling of een jeugdbeschermingsmaatregel, mediation of Parallel Solo Ouderschap. Hulp die past bij de vraag en de omstandigheden van het specifieke gezin en elk individueel gezinslid. Hulp die beschikbaar is. Hulp die helpt.

Mild, moedig maatwerk dus. In de praktijk blijkt dat niet vanzelfsprekend.

Hoe lever je maatwerk?

Type 1

Twee ouders maken ruzie

Beide partners ervaren stress en bij beiden worden oude patronen en trauma's getriggerd. Bij beiden is sprake van oerpaniek omdat alles op losse schroeven staat. De aanpak van jeugdbescherming kan de stress verhogen, omdat kinderen de achilleshiel zijn van de ouders in paniek. Veel professionals denken dit scenario te zien als ze te maken krijgen met een complexe scheiding.

Kenmerken

- Aanvankelijk was de relatie meestal constructief
- Weinig machtsverschil tussen de ouders
- Geen sprake van ernstige en structurele psychiatrische- of persoonlijkheidsproblematiek
- Mogelijk incidenteel partnergeweld of kindermishandeling voortkomend uit stress. Eventuele agressie kan van beide kanten komen
- Mensen uit het sociale netwerk kiezen vaak partij en versterken de ingegraven stellingen
- De kinderen lijden onder de stress en de onvoorspelbaarheid van het gedrag van beide ouders en van het minder beschikbaar zijn van beide ouders als opvoeders

Valkuilen

- Te snel organiseren jeugdbeschermingstafel en opschalen naar Veilig Thuis
- Werken met beide ouders tegelijk rondom de kinderen
- Te weinig met kinderen spreken
- Opvoedingsondersteuning of andere specialistische hulp waar op dat moment weinig ruimte voor is
- Geen oog hebben voor invloed van het netwerk

Milde, moedig handelingsalternatieven

- Ouders mild en helder confronteren met de onveiligheid voor de kinderen en hen ondersteunen in het zorgen voor meer veiligheid
- Tijdelijk werken met individuele ouders rondom eigen spanning, triggers en patronen, psycho-educatie over bv stress en triggers en oefenen van constructief gedrag en erkenning van wederzijds aangedaan leed.
- Tijdelijke ondersteuning bv. een maatje of steungezin in de buurt.
- Inventariseren wat voor de (andere) kinderen van belang is
- Contact leggen met netwerk en geven van psycho-educatie.

Praktijkvoorbeeld type 1

Een gezin met drie kinderen woont in Nieuwegein in een sociale huurwoning. Het oudste kind is gediagnosticeerd met ASS (Autisme Spectrum Stoornis). Ouders zijn het vaak niet eens over de opvoeding en aanpak van de oudste. Dit geeft bij beide ouders stress. Dat levert ruzie op. Het wordt uiteindelijk van kwaad tot erger; ze schreeuwen steeds meer naar elkaar en zijn de uitputting nabij.

Door alle stress en ruzie besluiten ze uiteindelijk te scheiden. Door krapte op de woningmarkt zijn ze in eerste instantie verplicht om lang bij elkaar te blijven wonen. Dat verdiept de conflicten en triggert oude patronen vanuit hun jeugd. Uiteindelijk logeren ze om de beurt bij vrienden waardoor ze niet tot rust komen en bij beiden de stress oploopt.

De omgangsregeling wordt een punt van strijd. Het gedrag van de oudste wordt steeds problematischer, waarvan de ouders elkaar de schuld geven. Familie en vrienden kiezen partij en moedigen beide partijen aan voet bij stuk te houden. Uiteindelijk leidt het zelfs tot fysieke aanvaringen.

Type 2

Eén ouder zoekt het conflict

De oerpaniek en stress slaat vooral toe bij een van de partners. Een van beide partners kan de ander niet loslaten en doet er alles aan de verbinding te behouden, positief of negatief.

Kenmerken

- Een van beide partijen lukt het niet de ex-partner los te laten. Hij/zij voelt zich overvallen door de scheiding. Soms speelt ontrouw een rol. Verschil in de fasen van en omgaan met rouw
- Soms is er sprake van psychiatrische of persoonlijkheidsproblematiek en vaak van beschuldigingen daaromtrent
- De ‘vechtende’ ouder kan afwisselend meer externaliserend of meer internaliserend gedrag vertonen
- Kinderen worden soms ingezet in de conflicten, worden gedwongen partij te kiezen, risico van parentificatie en gespleten loyaliteit
- Het netwerk kiest vaak radicaal partij

Valkuilen

- Werken met beide ouders; de ouders “samen zetten” bijvoorbeeld tijdens mediation e.d.
- De feiten niet onder ogen zien vanuit het uitgangspunt: “wij doen niet aan waarheidsvinding”
- Rationeel naar een praktische tussenoplossing zoeken; ieder water bij de wijn (waar twee vechten hebben twee schuld)
- Onderzoek bij beide ouders naar parentificatie en veiligheid
- Kinderen moeten evenveel naar beide ouders vanuit de loyaliteitsgedachte

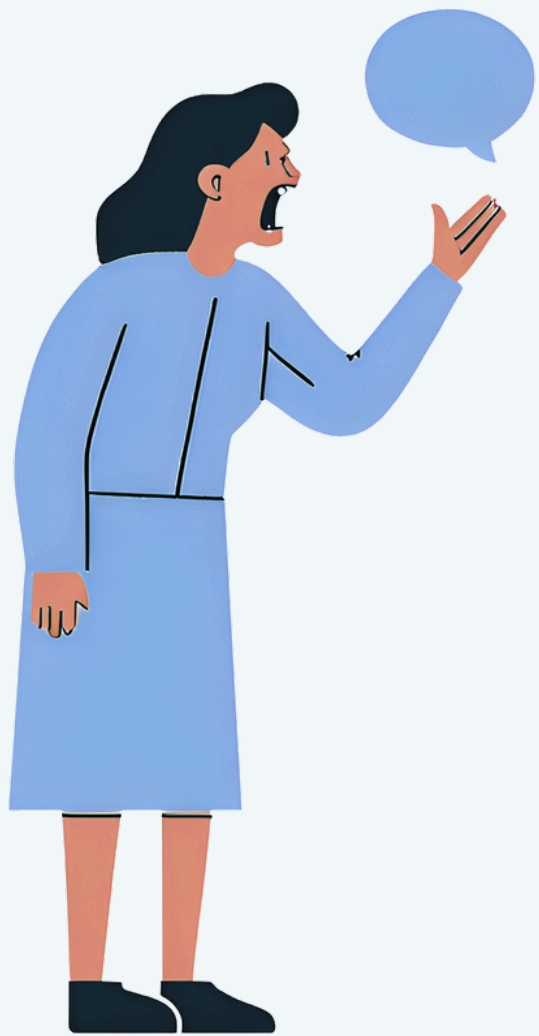
Milde, moedige handelingsalternatieven

- Erkenning van het feit dat één ouder de strijd zoekt; deze begrenzen en hulp bieden
- Erkennen van de zorgen om de kinderen van de niet strijdende ouder
- Erkenning voor mogelijke realistische verschillen qua macht, rijkdom, gepleegde investering in de relatie. Werken aan herstel van de balans van geven en ontvangen.
- Belang van kinderen voorop stellen; welke ouder is -op dit moment- het beste voor de veiligheid en de ontwikkeling van het kind
- Indien nodig: tijdelijk niet “samen zetten” maar solo-parallel ouderschap aanbieden
- Contact leggen met het netwerk en geven van psycho-educatie

Praktijkvoorbeeld type 2

Na 3 jaar scheiding zoekt Sjaak (45 jaar) hulp. Hij maakt zich zorgen over zijn kinderen, Emma (11 jaar) en Lucas (9). Zijn ex en moeder van de kinderen, Christine (43), heeft regelmatig depressieve buien. Dochter Emma regelt dan het huishouden en zorgt dat zij en haar broertje op tijd op school zijn.

Sjaak zou, samen met zijn huidige partner, meer zorg en tijd willen bieden in de opvoeding van de kinderen. Christine voelt zich, aangevallen in haar moederschap en reageert vijandig. Zij wil niet om de tafel met haar ex-partner en beschuldigt hem van opstoken van de kinderen tegen haar. Vervolgens dreigt zij Sjaak het gezag te ontnemen middels het inschakelen van een advocaat. Ze verwijt de hulpverlener partijdigheid en weigert haar verdere medewerking aan het hulptraject.

Type 3

Intieme terreur

Eén ouder, vaak de man, oefent dwang en controle uit op zijn partner door haar vrijheid te beperken, haar te isoleren en door het gebruik van, vaak ernstig, geweld, ook seksueel. De scheiding verheft de controlebehoefte.

Kenmerken

- Machtverskil tussen beide partners; veel controle bij de een, veel angst bij de ander
- Eerder huiselijk geweld in de relatie. De scheiding verhoogd risico op geweld, soms zelfs op femicide of kindermoord
- Mogelijk psychiatrische of persoonlijkheidsproblematiek, vaak ook vroegkinderlijk trauma
- Vaak moeilijk te herkennen want controledwang wordt verstopt achter een charmante buitenkant
- Kinderen worden slachtoffer van het geweld en ingezet als machtsmiddel. Ze leven soms lange tijd in onveiligheid door de afgedwongen omgangsregeling bij de pleger
- Het netwerk van 'het slachtoffer' is vaak blij met de scheiding.

Valkuilen

- Ouders bij elkaar zetten: Ouderschapsbemiddeling, mediation
- Focus op de ouders als eenheid ipv twee individuen: een destructieve ouder heeft baat bij de illusie van wederzijdse strijd
- Gedachte: waar twee vechten hebben twee schuld
- Als een kind zich uitsprekt tegen een ouder per definitie spreken van loyaliteitsconflict (Het kan ook samenhangen met eerder ervaren onveiligheid bij deze ouder)
- Informatie die kinderen geven delen met beide ouders: dit kan worden gebruikt als munitie tegen de ex-partner
- Ouder die zich uitsprekt over zorg bij de andere ouder (mishandeling/verwaarlozing o.i.d.) vanuit bescherming van het kind beschouwen als 'strijdlustig' en betichten van zwartmaken van de andere ouder en ouderverstoting
- Netwerk niet betrekken

Milde, moedige handelingsalternatieven

- Wees alert op de signalen van intieme terreur en risico van femicide
- Op tijd opschalen naar politie, Veilig Thuis of jeugdbescherming ; Veiligheidsplan maken en monitoren
- Netwerk serieus nemen als informatiebron als het gaat over veiligheid
- Kinderen soms (tijdelijk) geen live contact met een ouder.
- Ouders uit elkaar houden; zo min mogelijk contact; solo parallel ouderschap indien mogelijk
- Erkenning en steun bieden aan de/het slachtoffer(s) (van soms al jarenlang huiselijk geweld),
- Erkennen van problematiek destructieve ouder. Probeer contact te houden: in een nieuwe relatie zal het patroon zich waarschijnlijk herhalen

Praktijkvoorbeeld type 3

Marcel en Berendien hebben 2 kinderen van 6 en 8 jaar oud. Marcel kleineert Berendien. Ook probeert hij Berendien te isoleren en op andere manieren sociaal te beperken. Berendien ging steeds minder werken en werd steeds afhankelijker van Marcel. Zij durfde steeds minder grenzen te stellen, ook op seksueel gebied. Uiteindelijk leest Berendien op internet over narcisme en komt ze tot de conclusie dat ze wil scheiden. Marcel is de controle over Berendien kwijt. Hij bedreigt haar via sociale media en houdt kinderen langer dan de afspraak is.

Marcel vindt zijn oudste dochter een lastig kind, hij vertelt haar dat ze dom is en op haar moeder lijkt. De jongste is zijn prinses. Bij moeder maken de kinderen veel ruzie, bij vader lijkt het allemaal goed te gaan. Daar lopen ze op eieren en lijken daarom perfecte kinderen. Er zijn continue conflicten onder meer door middel van rechtszaken. Berendien heeft spanningsklachten en voelt zich depressief. Ze is bang. Marcel heeft namelijk ook ooit bedreigd de kinderen iets aan te doen als ze echt gaan scheiden.

Tegenover professionals gedraagt Marcel zich redelijk en charmant. Hij is overtuigend in zijn pleidooi dat Berendien de zorg voor de kinderen blijkbaar niet aan kan. Hij verwijt haar ook dat ze hem zwart maakt 'opzichte van de hulpverlening en de kinderen. Hij kan soms wel eisend zijn als het gaat over zijn tijd' de kinderen.

Dreigend contactverlies

Bij alle drie de scenario's kan er sprake zijn van dreigend contactverlies tussen (één van) de kinderen en één van de ouders. Vooral bij het tweede en derde scenario kan één van de ouders, of beide, de andere ouder, meer of minder bewust, zwartmaken bij de kinderen. Dit kan leiden tot ouderverstoting of wat 'parental alientation' wordt genoemd. Het is belangrijk om dit mechanisme - het kind als spreekbuis van een ouder - te onderscheiden van de gevallen waarin het kind zelf, vanwege onveilige hechting of eerder fysiek en psychisch geweld, een ouder (tijdelijk) niet wilt zien.

Dreigend contactverlies bij type 1

- Een ouder weigert de omgang uit oprechte zorg en angst voor het welzijn van het kind bij de andere ouder. Met name moeders die veel alleen voor de kinderen hebben gezorgd hebben soms het gevoel dat hun partners niet in staat zijn goed voor de kinderen te zorgen. Dat hoeft niet altijd zo te zijn

Valkuilen type bij 1

- Te snel opschalen; Jeugdbescherming inzetten, contact Veilig Thuis; heftig ingrijpen, met als gevolg dat de ouder een advocaat neemt en naar de rechter gaat, wat leidt tot verharding, verergering en/of verwijdering
- Genderbias; eerder de moeders horen dan de vaders. Meer vertrouwen hebben in het moederschap dan het vaderschap

Milde, moedige handelingsalternatieven type 1

- Onderzoek of het dreigend contactverlies het voorliggend probleem is of dat er andere onderliggende factoren spelen zoals bijvoorbeeld intieme terreur en de reële angst dat andere ouder het kind wat aandoet
- Ga in gesprek met het kind - wat denkt, voelt en wil het kind - en neem dat serieus. Laat het kind niet meebeslissen over de afspraken over omgang in een geëscaleerde situatie, maar neem zijn/haar belang op de lange en korte termijn wel als leidraad
- Als de veiligheid niet in het geding is, laat de angstige ouder ervaren dat de andere ouder het kind geen kwaad doet door het laten opdoen van gecontroleerde successen - een contactplan met verschillende stadia
- Opvoedondersteuning bij de ouder die volgens de andere ouder in gebreke blijft - als dat daadwerkelijk zo is

Dreigend contactverlies type 2 en 3

- Het kind wordt door een ouder bewust of onbewust ingezet in de onderlinge strijd tegen de ex partner
- Een ouder schuift het kind steeds naar voren op het 'strijdtoneel' in plaats van het kind af te schermen
- De zorg van de ene ouder berust op reële actuele zorgen of zelfs op eerdere ervaringen met huiselijk geweld. Hij/zij poogt het kind te beschermen
- Er is vaak sprake van een continue stroom van klachten bij hulpverleners, extreme verzoeken - bijvoorbeeld om eenhoofdig gezag en juridische stappen

Valkuilen type 2 en 3

- Steeds weer nieuwe afspraken over de omgang maken, te veel geduld, niet ingrijpen als de ene partner het kind bij de ander weghoudt
- Ervan uitgaan dat het kind altijd beide ouders moet zien als gevolg van loyaliteit en door dit idee de veiligheid uit het oog verliezen
- Beide ouders gezamenlijk verantwoordelijk houden voor de naleven van de omgangsregeling

Milde, moedige handelingsalternatieven type 2 en 3

- Onderzoek of het dreigend contactverlies het voorliggend probleem is of dat er andere onderliggende factoren spelen zoals bijvoorbeeld intieme terreur en de reële angst dat andere ouder het kind wat aandoet. Beschuldig in dat geval de angstige ouder niet van poging tot ouderverstoting
- Kijk vooral naar de langere termijn: hoe waren de relaties tussen ouder en kind de afgelopen jaren?
- Gebruik het netwerk van het kind als informatiebron over goed genoeg ouderschap

Genuanceerd inzetten van systemisch gedachtegoed

1. Loyaliteit

Kinderen zijn loyaal aan hun ouders. De **verticale loyaliteit** van kinderen naar ouders is onverbreekbaar en het is dus schadelijk voor een kind als deze band wordt beschadigd of verbroken. Verticale loyaliteit is een belangrijk uitgangspunt dat professionals dan ook (moeten) hanteren. Maar wat nu als deze band een daadwerkelijk fysiek of emotioneel risico inhoudt voor het kind? Loyaliteit duurt een leven lang. Mogelijk kunnen we vaker bekijken hoe we de loyaliteit van kinderen kunnen eren zonder direct fysiek contact.

2. Waar twee vechten hebben twee schuld: circulaire causaliteit

In het systeemdenken kunnen we de 'schuld' niet bij een van de partijen leggen. Maar wat als er sprake is van een machtsverschil tussen de partners? Wat als een patroon van macht en dwang is ingesleten in de relatie, zodanig dat beiden er niet meer los van kunnen komen? Als dit patroon is geëscaleerd, is het misschien eerst van belang de macht van de ene partner over de andere te beperken en te begrenzen door de ander in veiligheid te brengen.

3. Meerzijdige partijdigheid

Professionals kiezen geen partij en doen niet aan waarheidsvinding. Als professional ben je **meerzijdig partijdig**. Hoe belangrijk is het dat alle gezinsleden zich gehoord voelen, dat ze erkenning krijgen voor hun beleving en dat de professional geen partij kiest. Daarentegen mag meerzijdige partijdigheid niet leiden tot het ontkennen of bagatelliseren van de realiteit. In het belang van de kinderen moet worden gekeken naar welke ouder op dat moment de belangen van het kind het meeste dient.

4. Ouders blijven ouders (gezamenlijk)

Van je partner kan je scheiden, maar de band tussen ouders en kinderen blijft altijd bestaan. Hoe mooi is het als dat in het dagelijks leven ook gestalte kan krijgen. Maar wat nu als het contact steeds leidt tot escalatie en nieuw gedoe? Voor deze situatie is het **solo parallel ouderschap** bedacht. Als de situatie nog minder ver geëscaleerd is zijn we echter nog steeds geneigd de ouders gezamenlijk aan te spreken op bijvoorbeeld gedoe rondom de omgangsregeling. Waardoor de ene ouder verantwoordelijk gehouden wordt voor het gedrag van de andere. Zorgen we daarmee eigenlijk niet voor steeds nieuw olie op het vuur?

4. Balans van geven en ontvangen

Een ander belangrijk systemisch begrip, een die we veel minder in de praktijk tegenkomen, is '**de balans van geven en ontvangen**'. Dit begrip duidt op relationele ethiek: als de balans tussen geven en ontvangen in een systeem niet rechtvaardig is, lijden de betrokken partijen daaronder en worden relaties niet als betrouwbaar ervaren. Het systeem komt niet tot rust. Erkenning van wat gegeven is en wat ontvangen is, denk hierbij aan geduld of vergiffenis, kan een belangrijk instrument zijn om de balans in het systeem meer in evenwicht en tot rust te brengen.

Lees- en luistermateriaal

Aanbevolen

Uit de veelheid van literatuur en websites hebben we voor jullie een greep gedaan. We hebben ons in onze keuze laten leiden door wat ons heeft geïnspireerd. Dit is dus zeker geen compleet overzicht.

Boek uitgelicht

Blijven staan ondanks de storm. Handvatten voor ouders in een hoog conflictscheiding*

Vanessa Maes en Christel Cornelis

Blijven staan ondanks de storm van Vanessa Maes en Christel Cornelis is een boek dat je kan helpen als de spanningen rond de scheiding, of lang daarna, hoog blijven oplopen. Hoe heeft het zo ver kunnen komen, waarom gebeurt dit en hoe geraak ik uit deze spiraal? Elementen uit verschillende therapievormen worden gebruikt en vertaald in een aantal concrete tools.

Het is een denk- en doeboek dat heel wat praktische en heldere informatie bevat over hechting, geweldloze communicatie, vormen van parentificatie en nog veel meer. Maar het boek is vooral gebaseerd op het concept "**parallel solo-ouderschap**". Daarbij wordt uitgelegd wat je kan doen als het conflict zo groot is dat het echt niet meer gaat.

*Dit boek is gebaseerd op en geïnspireerd door Lieve Cottyn, Uit de maastroom van het conflict, Interactie Academie 2021.

Podcast uitgelicht

Patronen bij huiselijk geweld

Jolande ter Avest

Jolande is advocaat en gespecialiseerd in complexe scheidingen. Haar visie vanuit het juridisch kader is helder en verfrissend voor hulpverleners en begeleiders. Jolande maakt een duidelijk onderscheid tussen verschillende scenario's van complexe scheiding. Daarnaast geeft zij ook praktische tips zoals: bekijk eens de laatste 20 appjes van de ex partners. Daaruit kan je veel opmaken over het patroon en het type complexe scheiding waar je mee te maken hebt.

Website uitgelicht

Kenniscentrum Kind en Scheiding in Voorburg

Rijke website met veel (achtergrond-)informatie, boekentips, scholingen, maar ook de mogelijkheid vragen te stellen en informatie over de pilot gezinsvertegenwoordiger. Gericht op professionals, ouders en kinderen

Nawoord

Complexe scheidingen hebben de aandacht van professionals en beleidsmakers. Om hulp te verbeteren worden experimenten gestart en onderzoeken uitgevoerd. Er wordt veel over geschreven.

Toen we ruim een jaar geleden startten met de ontwikkeltafel was één van de klachten van de deelnemers dat er zóveel literatuur beschikbaar was dat we door de bomen het bos niet meer zagen. We hadden ervoor kunnen kiezen om al die kennis op een rijtje te zetten en te ordenen. Dat laten we graag aan anderen over.

In plaats daarvan hebben we onze eigen analyse gemaakt en eigen aanbevelingen geformuleerd op basis van onze professionele en persoonlijke ervaringskennis. Deze analyse werd herkend en gedeeld in de organisaties waar we werken.

Mild, moedig maatwerk bleek een aansprekende oproep. Makkelijk verwoord, moeilijk uit te voeren in de praktijk. Want juist moedig mild zijn of mild moedig is zo lastig, zeker als je als professional zelf op de proef gesteld wordt. En natuurlijk willen we doen wat in een specifieke situatie nodig is en maatwerk leveren. Hopelijk zijn de scenario's daarbij helpend.

We zijn nog niet uitgedacht en uitgeleerd, maar hopen dat we met deze handreiking een steentje hebben bijgedragen. Een 'toversteentje' die de last van iedereen (kinderen, ouders, netwerk en professionals) die te maken heeft met complexe scheidingen niet verzwaart, maar juist verlicht.